

EDUCAȚIA ȘI ARTA ÎN ERA SUBIECTIVISMULUI

GAGIM Ion
BĂLȚI, MOLDOVA

EDUCATION AND ART IN THE SUBJECTIVISM ERA

The modern thinking from different spheres of science and practical life points to the necessity of promotion the knowledge concerning phenomenon as Subject *individual*, as unrepeatable being, the *internal man* as incorruptible entity, the *intime universe* with the resources of feelings, emotions, moods, experiences and aspirations.

In the context of the contemporary provocation spiritual searching's become more intensely in rational era. The conviction of valuing only one side of human ego, as Ratio used excessively in actual education becomes dangerously for human existance.

It is necessary to applicate another side called to capitalized Emotio with its aspects: intuition, imagination, revelation and other processes of the right emisphere.

It seems the objectivism era progresses into *subjectivism* era.

One of the supreme aspects of ability formation necessary for human integration is Art, respectively *Artistical Education*, its role increases in formation of the *spiritual individual*.

Știința, fascinată de măreția propriilor descoperiri pe planul cunoașterii pozitivistice și declarând Materia ca unica realitate, încearcă să construiască studiul Conștiinței după aceleași legi, ale lumii fizice. Însăși psihologia, domeniu destinat cercetării fenomenelor deosebite de cele fizice – fenomenelor psihice - își construiește demersul pe substratul lor material, pornind și întemeindu-se pe fiziologie și pe activitatea mecanică (fizico-chimică, electrofizică etc.) a sistemului nervos. După R. Carnap, aceasta ar fi chiar calea magistrală a viitorului psihologiei, domeniu care va evolua, după acest autor, “către o teorie unitară a sistemului nervos central formulată exclusiv în termeni fiziologici”.¹ Conform acestui principiu (de a cerceta fenomenele interioare-sufletești după legile celor materiale-exteroare) în sociologie, istorie și alte științe despre om și evoluția societății umane accentul se pune, în exclusivitate, pe factorii politici, economici etc., în timp ce fenomenele profunde și ascunse, fenomene ce caracterizează tocmai natura specifică a omului ca ființă cu un inepuizabil și divers spectru de sentimente-emoții, trăiri și aspirații, sunt

¹ Cf: Bîrzea C. *Arta și știința educației*. București, 1998, p. 151.

ignorare sau, cel puțin, sunt trecute la secundar și neimportant. Or, confundarea ierarhiei valorilor, încercarea de a explica lumea spiritului prin legile lumii fizicului nu este altceva decât o eroare fundamentală în cunoașterea umană (Nietzsche, Vășeslavțev ș.a.).

În ultimul timp, însă, postulatul precum că legile Materiei, ca bază primară, ar explica pe deplin și legile Conștiinței, tot mai mult începe să fie pus sub semnul întrebării.² În acest context își croiește insistent cale convingerea că în spatele cauzelor transformărilor sociale și istorice acționează forțe profunde de natură interioară, psihică.³ Evenimentele sociale și istorice se perindă pe suprafața unor mișcări de alt ordin – fundamental, care nu se manifestă pe planul vizibil-tangibil al vieții, dar care se desfășoară pe planul ascuns și care dau tonul în mișcarea universală. Pe lângă istoria evenimentală a omeniilor există o altă istorie, spirituală, care urmează un alt vector, o altă amplitudă și respectă alte legi. O astfel de istorie ar fi nespuse de utilă pentru înțelegerea adevăratei esențe a omului, și nu numai sub aspectul trecutului, dar, lucru foarte important, al viitorului său. A înțelege profunzimile, nu doar evenimentele de suprafață, este condiția formării adevăratei conștiințe istorice a omului. În opinia noastră, misiunea istoriei, ca domeniu de cercetare și ca disciplină de studiu într-un sistem de învățământ, ar fi nu numai “cunoașterea trecutului”, ci anume *formarea conștiinței istorice* a omului. Aceasta ar clarifica mult problema evoluției sale ca *ființă în devenire*, tainele ascunse și raționamentul acestei mișcări pe faze, de la o epocă / eră inferioară la alta, superioară.

Una din încercările adevăratei înțelegeri psihologice a omului, a căii evoluției sale terestre și a *perspectivei* acestei evoluții pare a fi accentul pus astăzi tot mai insistent pe **Subiect** - imperativul gândirii științifice moderne. Omul, ca ființă integră, în special *omul interior*, ca esență a acestei ființe, devine obiectul principal de cercetare al diverselor domenii ale cunoașterii. În gândirea modernă devine dominantă ideea că sensul adevărat al existenței este determinat nu atât de universul exterior al omului, cât de cel interior. Cu toată istoria și experiența vitală de milenii,

---

² A se vedea: Capra Fr. *Înțelepciune aparte*. București, 2004; Nicolescu B. *Transdisciplinaritatea*. Iași, 1999 ș.a.

³ În textul de față noțiunile de Conștiință și Psihic le înțelegem în sens larg – ca întreaga activitate interioară a omului cu manifestările sale de conștient și inconștient, de psihologic și metapsihologic, de rațional și irațional, cu ceea ce a intrat deja în aria de studiu a științei psihologice și ceea ce rămâne încă ascuns și care nu se supune instrumentarului și metodelor actuale de cercetare ale acestei științe.

pe care a parcurs-o comunitatea umană, timpul nostru rămâne a fi marcat de o criză - și nu de una pasageră, cum au fost și altele în istorie, ci de o criză a înseși fundamentelor. Pentru că astăzi, ca niciodată în trecut, este real pericolul autodistrugerii nu numai spirituale, dar și fizice a omului prin armele acumulate pe glob, arme care sunt gata să distrugă de câteva ori (de parcă o singură dată n-ar fi de ajuns!) planeta albastră, rezervată omului pentru existență. “Timpul nostru, subliniază Jacqueline Russ, este silit să se înhame la sarcina refondării radicale a diverselor domenii teoretice și practice... Apare, cu toată acuitatea, tema dublă a zguduirii vechilor fundamente și a refondării necesare”.⁴ Dar ce înseamnă a funda? Înseamnă a depăși fărâmițarea pentru a ajunge la *principii unificatoare*; înseamnă a aduce la lumină un principiu sau un fundament, menite organizării unei gândiri, unei culturi sau unei civilizații. Orice fondare este salvatoare, continuă autorul, căci ea actualizează categorii spirituale inedite.⁵ Civilizația modernă a fărâmițat viața în multiple fragmente pierzând unitatea ei. În locul dezvoltării aptitudinilor umane supreme învățământul modern îndeamnă omul să se adapteze fragmentelor, împiedicând percepția integră a vieții și a sa însuși.

Tot mai mult, însă, în știință modernă începe se se contureze o nouă viziune asupra realității, omului și conștiinței lui. Ființa umană devine obiectul de investigație al unor ramuri noi de cercetare - fizicii cuantice, geometriei neeuclidiene, psihobiologiei, psihocosmologiei -, în rezultat fiind formulate noi principii și viziuni de abordare a acesteia.⁶ Se formează o nouă concepție asupra ființei umane în dimensiunile ei fundamentale – cosmică, biologică, socială, culturală, gnoseologică, psihologică, etică. Filosofia modernă a educației pune accentul pe individ ca valoare supremă, pe “sensul personal” al vieții, pe dimensiunea spirituală a omului.

Dar, pentru a vorbi despre un **secol al spiritualității**, despre importanța și necesitatea apropierii lui, despre educația și cultura spirituală – idee și termeni pe care tot mai frecvent îi întâlnim în literatura din diverse domenii – sunt necesare studii speciale în scopul elucidării acestui fenomen complex. Or, omul modern, intelectualizat excesiv și „emancipat” în mare parte de sentimente și trăiri sacre, nu are o imagine clară a ceea ce

---

⁴ *Istoria filosofiei: Gândirile fondatoare*. Coordonată de Jacqueline Russ. București, 2000, p. 7.

⁵ Idem.

⁶ A se vedea: Волков Ю., Поликарпов В. *Человек: Энциклопедический словарь*. Москва, 1999.

deseori el numește spiritualitate. Spiritualitatea presupune pătrunderea și comunicarea cu un uninvers invizibil, inaudibil și intangibil prin simțurile directe. Iar aceasta necesită capacități aparte, care urmează a fi cultivate în mod special. Utilizarea acestor termeni are loc astăzi într-un mod foarte arbitrar. Gândirea comună le raportează, de regulă, la domeniul religios - lucru inadecvat adevărului deplin, deoarece omul poate simți spiritual existența și poate duce o viață spirituală și în afara atașamentului față de un cult religios. Desigur, în domeniul religiei există o tradiție de milenii în problemă și experiența teologică poate fi extrapolată asupra altor activități umane. Însă, deseori nu tot ce ține de religios este și spiritual. Spiritualul, în primul rând, împacă, unește, armonizează, tolerează, cultivă dragostea-iubirea etc., iar istoria cunoaște conflicte și chiar războaie religioase. Mare paradox!⁷

Într-o societate spirituală toate lucrurile și activitățile omului sunt dirijate de Ideea și Conștiința spirituală. A te forma spiritualicește înseamnă a gândi spiritual, a simți spiritual, a trăi (a te trăi pe tine însuși și a-ți trăi viața) spiritual. Celelalte aspecte ale vieții – filosofic, psihologic, educațional, etic, estetic, economic, material etc. – sunt subordonate totalmente ideii spirituale.

Intențiile Științei de a dirija, ordona și organiza viața umană conform legilor, principiilor și modelelor sale sunt o realizare extraordinară a civilizației. Însă Viața este mult mai largă, diversă și profundă decât acele aspecte ale ei, care sunt în puterea cunoașterii științifice. Știința urmărește obiectivitatea imparțială, legea generală. De aceea legile ei, aplicate la scara comunității umane, sunt legi sociale, dar nu individuale. În știință omul individual, ca ființă irepetabilă, aproape că devine un fenomen secundar, se pierde. Viața individuală, intimă nu poate fi dirijată “științific”. Dragostea sau credința nu pot fi construite pe legi raționaliste. Aici sunt necesare alte legi, legi care vin nu din afara, ci din interiorul subiectului.

În zilele noastre, gândirea critică își pune întrebarea: nu este oare existența mult mai largă, mai diversă, mai profundă, mai complexă, mai plină de taine decât capacitatea intelectului de a o cuprinde și a o supune

---

⁷ Una din caracteristicile esențiale ale spiritualității este dragostea. Și iată ce este ea: “Dragostea îndelung rabdă, dragostea este binevoitoare, dragostea nu pizmuiește, nu se laudă, nu se trufește. Dragostea nu se poartă cu necuviință, nu caută ale sale, nu se aprinde de mânie, nu gândește răul. Nu se bucură de nelegiuire, ci se bucură de adevăr. Toate le suferă, toate le crede, toate le nădăjduiește, toate le rabdă. Dragostea nu cade niciodată...” (*I Corinteni*, 13: 4–8).

sieși? Or, omul intuiește în sine o forță mai puternică și supremă decât intelectul mintal. La baza existenței, a vieții exterioare și interioare se află ceva, ce intelectul nu poate supune voinței și înțelegerii sale. De aceea, prescripțiile științei, ca metode universale și unic corecte de construire a vieții omului, tot mai mult încep să fie puse sub îndoială de autori din diverse domenii. “Fericirea individuală și socială pe care ne-o făgăduise scientismul, observă fizicianul Basarab Nicolescu, se îndepărtează indefinit precum un miraj”.⁸ Metodele științifice încep să facă parteneriat cu alte metode, care cuceresc tot mai mult mentalitatea modernă – cele ale cunoașterii interioare. Își cuceresc spațiu astfel de idei ca supremația intuiției asupra rațiunii (or, fără intuiție nu ne putem forma o imagine integră a ceea ce este viața), recunoașterea capacităților supraparaționale ale omului, ierarhia supraparațională a valorilor etc. Devine tot mai clar: cunoașterea fizică nu include în sine toată cunoașterea. Revine pe primul plan convingerea originară că omul nu este doar corp și minte, dar este și suflet, spirit – poate în primul rând este suflet / spirit. Era Rațiunii (în sensul mecanicist al noțiunii) începe să ia sfârșit. În prim plan iese **Era Subiectivismului**.⁹ Se observă o trecere de la obiectivism-materialism-raționalism-scientism-pozitivism la subiectivism-intuitivism-supraparaționalism. Subiectivismul pune accent pe autocunoaștere, pe viața interioară a Eu-lui și valorifică legile acestuia. El conduce la o cunoaștere deosebită de cea a cunoașterii pozitivistice, ultima tratând lumea ca o realitate independentă de Eu. Or, *Obiectivismul* vede viața în lucruri, fenomene, acțiuni, care urmează a fi cercetate cu ajutorul minții-conștiinței de la o parte – așa cum omul urmărește activitatea unui mecanism. Legile care există în afara subiectului și sunt independente de el – aceasta este ideea centrală a obiectivismului; procesul mecanic de organizare și progres al omenirii, pe orizontală – aceasta este concepția obiectivistă a vieții. *Subiectivismul*, însă, reiese din lumea interioară și tratează totul din perspectiva autocunoașterii creative și atotcuprinzătoare; viața este un act de autoînaintare, autodevenire și autocreație a fiecărui individ, pe verticală, de la nivelul inferior, infrarațional, prin cel mediu, rațional, spre cel superior, supraparațional. *Acestea sunt fazele evoluției vieții*. Minte-intelectul sunt doar instrumente, sunt doar o parte din acele mijloace și

---

⁸ Nicolescu B. *Transdisciplinaritatea*. Iași, 1999, p. 11.

⁹ În discursul de față facem referință și la unele teze ale gânditotului S. Aurobindo de la care preluăm și termenul de *Era Subiectivismului* – eră spre care, conform acestui autor, urmează să se îndrepte, inevitabil, umanitatea (Aurobindo S. *Human Cycle*. Pondicheri, 1998 ș.a.)

forțe cu ajutorul cărora omul se autorealizează ca ființă mintală. Din noua concepție științifică asupra lumii urmează să se nască o nouă concepție asupra omului însuși, o nouă cunoaștere de sine a căii și predestinației sale pe pământ. Pentru a deduce legea universală a existenței cunoașterea umană încearcă să înainteze mai profund, cercetând taina ei subiectivă. Omul începe să descopere că se poate cunoaște pe deplin pe sine doar obținând o armonie conștientă cu ceea ce se află dincolo de psihologia de suprafață. Răspândirea largă a acestei tendințe simbolizează înaintarea de la era raționalist-utilitaristă și vitală la o eră mai superioară – *era spiritualității*.

Adevărata lege a evoluției și adevăratul sens al vieții vor deveni clare doar atunci când omul va înțelege nu numai ce a fost el în dezvoltarea sa de până în prezent, dar care este predestinația lui de viitor și locul lui în evoluția generală a Naturii, în ascensiune de la faza instinctuală la faza suprarățională. Ultima nu exclude sau ocolește nivelurile anterioare (dimpotrivă, aici omul devine integru sub toate manifestările sale), dar le include în sine sub o altă formă – transfigurată, sublimată.

Dar, vorbind despre *subiectivism*, e necesar de precizat despre ce fel de subiectivism este vorba. Pentru că lucrurile pot fi înțelese denaturat. Or, există subiectivism adevărat și subiectivism fals, subiectivism vital (Ego-ul “egoist”, cu pretențiile și poftele sale imediate, cotidian-terestre) și subiectivism spiritual (Eul profund, cu aspirațiile sale spre “alte tărâmurii”). Există o mulțime de “euri” de suprafață și doar unul esențial. Obișnuința de a ne concentra – în înțelegerea a ceea ce este esența omului - asupra substratului de suprafață al interiorului nostru prin care ne ducem existența zilnică și a-l defini ca adevărata natură a omului este cauza multiplelor dezamăgiri și erori. Știința psihologică abia începe să explice ce este acest “Eu” profund, care-i originea, natura, caracteristicile și *aspirațiile* lui, întâmpinând aici dificultăți serioase. S. Freud, de exemplu, afirmă una, C. Jung – alta, în funcție de faptul cum este tratat omul, din care parte se vine spre înțelegerea esenței lui: de jos, dinspre biologic-fiziologic sau de sus, dinspre divin-spiritual. Definițiile sunt aici diferite. Dar căutările cutezătoare, care încearcă să treacă dincolo de convenționalismele academice, care pășesc peste hotarele gândirii obișnuite, aduc raze noi de lumină în problemă.¹⁰ În diverse domenii ale științei încep să apară

---

¹⁰ A se vedea, de exemplu: Capra Fr. *Taofizica*. București, 1995; Capra Fr. *Înțelepciune aparte*. București, 2004, precum și lucrări ce țin de noua știință – psihofizica (*Сознание и физическая реальность*. Т.1, Москва, 1996; Т.2, 1997; *Сознание и физический мир*. Вып. 1, Москва, 1995 ș.a.).

cercetări și rezultate care fac transparentă granița dintre materie și spirit, dintre fizic și psihic, dintre exterior și interior.

Care este locul **Educației** în secolul care se întrezărește? Care este rolul **Artei** în acest proces de educație spirituală?

Conștientizarea faptului că educația-instruirea trebuie să se fundeze pe psihologie (pentru dezvoltarea diverselor calități ale copilului – în primul rând, intelectuale) a constituit un pas nespuns de important în istoria umană. Însă acest proces rămâne a fi departe de ideal, deoarece educația, cu toate că declară astăzi elevul “subiect” al actului educativ, continuă să se comporte cu el ca un “obiect”, pe care profesorul urmează să-l “instruiască”. Or, care este acea nouă știință a educației care a schimbat (sau încearcă să schimbe) fundamental metodele de ieri prin altele absolut noi, izvorâte din noul concept asupra omului și lumii? N-o cunoaștem deocamdată. Ea trebuie edificată.

Adevăratul imperativ (și secret) al educației trebuie să rezide în ajutorul acordat persoanei în a-și descoperi ființa sa psihică adevărată. Și această ființă psihică profundă, scoasă pe primele poziții ale vieții, va lua asupra sa întreaga misiune a Educației. Însă crearea unei noi paradigme a evoluției-educației omului în ascensiune rămâne a fi influențată astăzi puternic de abordarea tradițională, mecanicistă a vieții și a omului, cu rădăcini adânci în toate activitățile sale. Este necesar de a ajunge la convingerea care urmează a fi împărtășită de întreaga comunitate umană că scoaterea la suprafață a acestei ființe psihice, valorificarea a ceea ce se numește “omul interior”, este adevăratul scop al educației, precum și al vieții omului, în general, dacă el dorește să găsească legea fundamentală și sensul suprem al existenței sale. Adevărul afirmat de Imm. Kant, că “omul nu devine om decât prin educație”,¹¹ rămâne a fi un adevăr ultim. Or, *Educația constituie sensul suprem al vieții omului*, al întregii omeniri și al fiecărui individ în parte. Celelalte omul le face după felul cum este educat.

Artele, prin natura lor, își aduc aici aportul de năinlocuit. Ca argument ne putem referi doar la un singur exemplu, cel al Greciei Antice - eră când a fost edificată una din cele mai înfloritoare societăți și civilizații din istoria omenirii și pe roadele căreia s-a construit ulterioara cultură europeană. Gândirea greacă era, în esența sa, o gândire filosofică și estetică, în raport cu gândirea modernă, care este raționalistă și utilitaristă. Prima făcea apel la esența omului, vedea omul ca spirit, cea de-a doua îl tratează mecanicist – conform cerințelor și caracterului timpurilor moderne

---

¹¹ Kant Im. *Tratat de pedagogie*. Iași, 1992.

- ca “mașină care gândește”. *Arta face apel la ceea ce este mai profund, mai tainic și mai sacru în ființa umană. Ea ne dă percepția în sensibil - a insensibilului, în mental - a supramentalului, în conștient - a inconștientului.* Arta / receptarea artei conduce la *aprofundarea în sine, la regăsirea de sine, la ceea ce se numește autocunoaștere și cunoaștere de sine, aceasta din urmă fiind cunoașterea supremă (=aspirația tuturor gânditorilor din toate timpurile).* În ultimă instanță, *scopul suprem al Artei, cât și al Educației, este același - sublimarea ființei umane.*

Cu toate că obiectivele majore ale educației contemporane sunt formulate dublu-unitar - pe de o parte, pregătirea tânărului pentru (și adaptarea la) viața socială în activă schimbare prin dobândirea unei profesii, pe de altă parte, formarea unei personalități libere, armonioase și creative, învățământul urmărește practic realizarea primului aspect (ca rezultat final tangibil, necesar a fi atins în primul rând sau poate chiar în exclusivitate). Accentul rămâne a fi plasat pe *pedagogia existenței* (care are în vedere omul așa cum este el în realitate, natura elevului tratată fiind empiric, iar formarea lui urmărind viața reală, imediată - educație pentru “aici și acum”) și nu pe *pedagogia esenței* (educația ca *modelare* a naturii copilului potrivit unui ideal, ideal formulat conform esenței “divine” a omului - ceea ce ar trebui el *să fie* cu adevărat, nu ce a fost și ce este). Există un sens suprem al vieții. Care-i rostul educației, dacă ea nu-l ajută pe om să-l afle, dacă nu-l conduce spre cunoașterea supremă? De îndată ce educația nu ne dă imaginea integră a vieții și a omului, ea își pierde raționamentul, observă corect J. Krishna-murti.¹² Educația nu înseamnă doar învățare. Învățarea-instruirea formează competențe, dar nu oferă *integritatea percepției vieții*. Poți avea titluri savante, poți fi foarte competent într-o profesie, dar să nu poți prinde esențele. Pedagogia de azi, însă, nu propune metode de a ajuta copilul să se constituie ca ființă integră, adică spirituală.

Ideea acceptată cândva despre necesitatea unui învățământ general obligatoriu vorbește despre faptul că umanitatea a înțeles: omul nu este doar element vital, corp fizic, el este și fenomen mintal, și fără dezvoltarea minții-intelectului nu va putea atinge o anumită maturitate în evoluția sa. Dar această idee a învățământului general dă prioritate cultivării capacităților de gândire (operațională, ”directă” și “imediată”), cunoașterii lumii și fenomenelor exterioare, nu și capacităților *de simțire și de trăire* pe verticală a existenței. Pe planul secund sunt trecute facultățile estetice,

---

¹² Krishnamurti J. *Education and the significance of life*. Krishnamurti Foundation of America. 1987, p. 7.

cele etice supreme și aproape total sunt neglijate cunoașterea și valorificarea universului intim. Dar, așa cum omul a înțeles cândva că el nu este doar ființă vitală-fizică și a pornit pe calea dezvoltării intelectului, urmează în continuare să conștientizeze că acest obiectiv, odată atins, nu este ultimul în evoluția sa. Trebuie să urmeze o altă treaptă, mai superioară, cea a cultivării generale și totale a dimensiunii spirituale. Școala și știința tradițională învață cum să stăpânim lumea obiectivă și aproape deloc – cum să stăpânim lumea subiectivă. Este perfectă sugestia lui N. Roerich: ”Cât de mult am neglija-o, energia psihică ne amintește de sine mereu. Și misiunea oricărei școli este de a învăța omul să stăpânească această comoară”.

Cultivarea capacității de a raționa nu numai în limbajul minții-intelectului, dar și de a *gândi în limbajul artei, poeziei, muzicii* este una din căile de a scoate la suprafață și a valorifica activ forțele ascunse – proces ce va conduce la integrarea / armonizarea ființei. Intelectul doar organizează trăirea vie, percepția, experiența interioară, dar nu ni le dă, nu le poate substitui – ele însele se manifestă pe sine. Conștientul / rațiunea își are diapazonul său limitat (ca și auzul omului), aflat între infrarațional și ultrarațional. Dedesubt se află instinctele, impulsurile vitale-biologice-fiziologice, deasupra – aspirația metafizică spre perfecțiune divină. Deschiderea omului spre *cunoașterea spirituală, cucerirea și valorificarea forțelor spirituale, realizarea divinului*, parte a căruia este omul, trebuie să devină esența viitorului educației. Ca forțe constructive și creative aici ies pe primul plan *intuiția, inspirația, imaginația, înseninarea interioară, descoperirea, revelația, providența*, forțe care coboară în conștiință de pe planurile supraconștiente și cu care arta ține legături directe. Aname revelația suprarățională este domeniul și scopul artei, și, respectiv, a educației artistice și estetice, spre deosebire de instruirea rațională, pe care o dă știința. Arta, poezia, muzica, ca și religia, în expresia lor supremă caută și realizează divinul din om. Acolo unde are loc crearea celor mai înalte modele ale frumosului și unde contemplarea și delectarea estetică atinge perfecțiunea, omul întotdeauna iese deasupra raționalului, depășindu-l. Nu intelectul este poetul, artistul și creatorul din noi: creația adevărată se produce pe seama altei forțe aflate la alt nivel al Eului - a fluxului energiei suprarăționale. Această energie apelează uneori la intelect, dar cu cât mai mult ea se subordonează intelectului, cu atât mai mult pierde din puterea, vigoarea și capacitatea sa și cu atât mai neînsemnat devine frumosul creat.

Dar ce ar însemna “atingerea perfecțiunii” în contemplarea-receptarea frumosului estetic, artistic? Înseamnă a nu rămâne mulțumit doar de prinderea-determinarea frumosului formei, a perfecțiunii tehnice a lucrării, a ideii și adevărului intelectual-raționalist, care, de obicei, este de natură exterioară și pe care îl caută nivelurile de suprafață ale psihicului, dar înseamnă a căuta, a găsi și *a contempla spiritul interior al operei*, spirit care este inaccesibil intelectului și afectivității elementare, înseamnă a sesiza acea lume ascunsă, invizibilă, inaudibilă și imperceptibilă prin simțurile obișnuite, care este nu lumea formei, ci lumea sufletului ascuns al creației artistice. A căuta nu ideea “corectă”, cea care ține de realitatea fizică, socială, politică sau ideologică, dar *ideea-revelație*, cea care transfigurează ființa și care se deschide simțului sufletului de artist, capabil să sesizeze Sufletul Divin prezent în operă. Spiritul receptorului, astfel, se contopește cu spiritul lucrării, trăind în momentul contemplării starea de entuziasm, de încântare și de elan metafizic. Se cere a depăși judecata estetică elementară și a stimula trezirea unui tip specific de receptare-înțelegere – a gândirii-conștiinței intuitive. Intelectul aici este chemat să facă apel la un alt instrument pentru a-și compensa incapacitatea de a prinde acest nivel al frumosului. *Conștiința intuitivă* – atunci când ea este cultivată adecvat – urmează să preia activitatea intelectului, descoperind capacitatea de a pătrunde în adevărul artistic, care este mai profund decât adevărul prezentat intelectului rațional. Și această capacitate poate fi cultivată (iar deseori poate fi prezentă nativ) și la omul obișnuit, ne-artist de profesie. Aducem câteva exemple. După o audiție la radio a operei lui George Enescu *Oedip*, istoricul Nicolae Iorga a publicat impresiile sale despre operă. Citind, compozitorul a rămas fascinat: “Sublim, sublim! În viața mea nu s-a scris despre mine un articol atât de frumos, de clar, de concis și de mai perfectă caracterizare a unei lucrări de-a mele, ca acesta a dlui Iorga... E ceva divin, e o simfonie pe vare n-o poate scrie nimeni. Și totuși a scris-o el, care nu studiază muzica... Este cea mai competentă cronică muzicală ce mi s-a făcut vreodată”.¹³ Piotr Ceaikovsky afirmă în același spirit: “Ziceți că diletant fiind nu aveți dreptul să vă pronunțați cu autoritate despre muzică? Vă asigur că un amator de muzică sensibil judecă despre ea cu mult mai adevărat și corect decât muzicienii de profesie”.¹⁴

Afirmația precum că arta ar trebui să servească eticii sociale, folosului practic imediat, adevărului științific sau ideilor filosofice este

---

¹³ *George Enescu. Interviuuri*. Vol.II. București, 1991, p. 55.

¹⁴ *Воспоминания о П.И.Чайковском*. Москва, 1962, с. 123.

falsă. Arta poate folosi aceste aspecte ca unele din elementele sale, dar ea își are linia sa internă, ea urcă spre spiritualitate respectând legile sale proprii. **Arta este o spiritualitate în sine**, fără raportare necesară la alte elemente ale acestui domeniu. **Arta este o pedagogie în sine** - ea educă fără didacticism forțat sau artificial, prin însăși natura sa perfectă. **Arta este o psihologie în sine**, pentru că izvorăște din cele mai intime zone ale Eului profund, deținând, prin aceasta, supremația în acțiunea sa asupra interiorului uman. **Arta este o filosofie în sine**, pentru că ne dă trăirea vie și supremă a sensului existenței. **Arta este o religie în sine**, pentru că prilejuiește restabilirea legământului omului cu Dumnezeu. Astfel, arta conține în sine în mod integru și armonios toate aspectele/elementele/ forțele necesare pentru a realiza la direct și în mod perfect ceea ce se numește Educație cu majusculă: spiritualizarea ființei umane. Misiunea de astăzi a educației estetice și artistice este de a contribui în mod activ la apropierea și instaurarea erei spiritului în evoluția ființei umane.